

Mencius

Inleiding, vertaling en commentaar
door
Karel L. van der Leeuw

孟子譯

DAMON

Voorwoord

Ondanks de grote belangstelling voor oosterse wijsbegeerte die al tientallen jaren aanhoudt, bestaan er weinig directe vertalingen van Chinese filosofische werken in het Nederlands en de aandacht is bovendien vooral uitgegaan naar werken uit de daoïstische en zen-boeddhistische traditie. Met deze vertaling van de *Mencius*, de gesprekken van de confucianistische filosoof Mengzi, of Mencius in de gelatiniseerde vorm, verschijnt een hoofdwerk uit de confucianistische school in zijn geheel in Nederlandse vertaling. De *Mencius* verdient alleen al een vertaling, omdat nauwelijks enig ander werk een dergelijke invloed op het verloop van de Chinese filosofie heeft gehad. Sinds de twaalfde eeuw geldt het samen met de *Lunyu* of *Gesprekken* van Confucius en twee kleinere geschriften, de *Daxue* of *Grote Leer* en de *Zhongyong* of *Doctrine van het Midden* – tezamen de zogenaamde *Si Shu* of *Vier Boeken* – als canoniek geschrift van het confucianisme en werd door iedere geleerde bestudeerd. Vertaling verdient de *Mencius* echter ook, omdat het een levendig en interessant werk is, dat midden in de filosofische discussies van zijn tijd stond.

Deze Mencius-versie is direct uit het Chinees vertaald; ik heb mij daarbij in het algemeen aan de tekstversie van Lau & Chen's *A Concordance to the Mengzi* gehouden, maar steeds vergeleken met de versie van Jiao Xun. De vertaling heeft niet de pretentie baanbrekend te zijn. Er bestaan goede vertalingen van de Mencius in andere talen. Die vertalingen heb ik grondig geraadpleegd, met name de elegante Engelse vertaling van D.C. Lau en de uitgebreid geannoteerde klassieke vertaling van James Legge; van beide vertalingen ben ik overigens herhaaldelijk afgeweken. De *Mencius* geldt als een betrekkelijk eenvoudige klassieke tekst die veelvuldig als eerste lectuur in het klassiek Chinees wordt gebruikt. Bij vertaling van het geheel stuit men echter toch op problematische passages die noch in de commentaren, noch in de bestaande vertalingen een bevredigende oplossing vinden. Men realiseert zich dat de syntaxis en het idioom van het antieke Chinees niet volledig bekend zijn en

nooit volledig bekend zullen worden. In sommige gevallen kan de vertaling niet meer zijn dan een *intelligent guess*.

Aan deze vertaling ben ik vele jaren geleden begonnen, maar zij is lang half voltooid blijven liggen bij gebrek aan een uitgever. Zeer stimulerend is geweest het in het studiejaar 1995/96 door Prof. Nicolaas Standaert en Dr. Carine Defoort in Leuven georganiseerde Mencius-colloquium.¹ Gedurende enige jaren had ik aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de Universiteit van Amsterdam een leesgroep *Wenyan*, waarmee ik voornamelijk teksten van Mencius heb gelezen. De nauwkeurige bestudering van elke zin en de vele onverwachte vragen van mijn studenten zijn van groot nut geweest als voorbereiding op de vertaling. Uiterst nuttig waren ook de ongepubliceerde *Comments and Corrections to D.C. Lau's Mencius* door Nivison, Ivanhoe en Van Norden, die Van Norden zo vriendelijk was mij toe te sturen, alsmede van Nivison's *The Ways of Confucianism: Investigations in Chinese Philosophy*. Over enkele problematische passages heb ik overleg gepleegd met Dr. Burchard Mansvelt Beck, wiens kennis van het antieke Chinees ongeëvenaard is.

Ik heb gepoogd dicht bij de tekst te blijven en daarvoor Nederlandse stijlbloempjes soms op de koop toe genomen. Idioom en syntaxis van Mencius hebben een eigenaardige charme die ik niet helemaal verloren heb willen laten gaan, al zijn er daardoor in de tekst wellicht enige exotismen ingeslopen. In tegenstelling tot mijn eerdere boek *Het Chinese Denken* heb ik in deze vertaling gebruikt gemaakt van de *Pinyin*-transcriptie, omdat die in de literatuur – ook in Nederland – steeds meer veld wint. De toon is niet weergegeven.

De *Mencius* is ook wat de filosofische inhoud betreft vaak beschouwd als een gemakkelijk boek. Tegenwoordig bestaat er meer oog voor de inherente filosofische moeilijkheden van de tekst. Deze zijn ten dele het gevolg van de contemporaine filosofische debatten waarin Mencius zich begeeft, ten dele van de onbekendheid van de hedendaagse lezer met de filosofische, politieke en maatschappelijke situatie waarin het boek is geschreven. Deze heb ik gepoogd zoveel mogelijk te verklaren in de inleiding en in de ingevoegde commentaren.

1 Dit colloquium heeft ook geresulteerd in een publicatie over Mencius: Defoort & Standaert 1998.

Inhoudsopgave

Inleiding	15
China in de late oudheid	15
De Strijdende Staten in de vierde eeuw	17
Kaart van het antieke China	19
Tijdtabel van het antieke China	20
De meesters en de scholen	21
De Klassieken	22
Confucius en het Confucianisme	24
Biografie van Mencius	28
Mencius aan het hof van Koning Hui van Liang	29
Mencius aan het hof van Koning Xuan van Qi	31
Mencius en Hertog Wen van Teng	33
Mencius en zijn leerlingen	34
De leer van Mencius	35
Mencius' visie op de oude geschiedenis	36
Het mandaat des hemels	38
De menselijke natuur	41
De confucianistische deugden	44
Het hart	47
De voortreffelijke mens	48
De vitale energie	50
De filosofische rivalen van Mencius	51
De mohisten	51
De agrarisch utopisten	54
Yang Zhu en Zhuangzi	54
Song Xing	56
Gaozi	56
De invloed van Mencius	57
Mencius en Xunzi	57
Wang Chong over Mencius	60
Mencius in het neoconfucianisme	62
De overlevering van de tekst	64

1 A: Koning Hui van Liang (I)	67
1 B: Koning Hui van Liang (II)	81
2 A: Gongsun Chou (I)	97
2 B: Gongsun Chou (II)	110
3 A: Hertog Wen van Teng (I)	122
3 B: Hertog Wen van Teng (II)	133
4 A: Li Lou (I)	145
4 B: Li Lou (II)	157
5 A: Wan Zhang (I)	167
5 B: Wan Zhang (II)	178
6 A: Gaozi (I)	188
6 B: Gaozi (II)	202
7 A: Met het gehele hart (I)	215
7 B: Met het gehele hart (II)	228
Appendix: Oude tradities omtrent Mencius in de <i>Hanshi waizhuan</i>	239
Bibliografie	244
Index van Namen	252

Inleiding

China in de late oudheid

Omstreeks het midden van de elfde eeuw v. Chr. werden de centrale gebieden van China – de *Zhongguo* 中國 of ‘landen van het midden’ rond de zogenaamde ‘grote bocht’ van de Gele Rivier – vanuit het westen veroverd door de Zhou, die bijna achthonderd jaar lang de nominale heersers over China zouden blijven. De Zhou – waarschijnlijk oorspronkelijk vazallen van de voorgaande dynastie, de Shang- of Yin-dynastie – hadden geen behoefte aan een totale afrekening met hun voorgangers. Zij stichtten een feodaal koninkrijk, waarbij zij aan de afstammelingen van de Shang een van de centrale staten, de staat Song, als leen toewezen, en de overige lenen aan leden en getrouwen van hun eigen familie. Daarmee begint de klassieke periode in de Chinese geschiedenis, de periode waarvan de zeden, de literatuur, de muziek en het denken het voorbeeld hebben gevormd voor alle eeuwen die erop volgden.

In het Zhou-rijk vervulde de koning niet slechts een politieke, maar ook een sacrale functie, waarin de hofrituelen ter ere van de voorouders een centrale rol speelden. Dankzij het prestige van de Zhou-vorsten, hun militaire macht en de loyaliteit van de aan hun huis verwante leenvorsten konden zij het rijk bij elkaar houden. In de negende en achtste eeuw v. Chr. verzwakte echter de koninklijke macht en werden de Zhou onder druk van invallen van de omringende barbarenstammen gedwongen hun hoofdstad naar het oosten, in de buurt van het huidige Luoyang, te verleggen. Vanaf die tijd – in de Chinese geschiedenis bekend als de ‘Lente- en Herfstperiode’¹ (722-481 v. Chr.) – werd de opperheerschappij van de Zhou louter nominaal en vervulden de koningen voornamelijk

1 De benaming is afkomstig van een overgeleverde kroniek van de staat Lu, de ‘Lente- en Herfst-annalen’, *Chun-qiu* 春秋. De naam ‘Lente en Herfst’ slaat op de jaarlijkse optekening van de belangrijkste gebeurtenissen, zoals die ook in de middeleeuwen in Europa gebruikelijk was. Voor een vertaling van deze kroniek, zie Legge, *The Chinese Classics*, dl. 5.

Biografie van Mencius

Afgezien van de *Mencius* zelf zijn de *Shi Ji* ('Historische Annalen') van Sima Qian de belangrijkste bron voor het leven van Mencius, Meester Meng of Mengzi, wiens eigenlijke naam Meng Ke 孟軻 was. De biografie van Mencius in de *Shi Ji* is echter nogal mager en bevat bovendien kennelijke onjuistheden in de chronologie:

Meng Ke was afkomstig uit Zou. Hij ontving onderricht van leerlingen van Zi Si¹. Nadat hij de weg had doorzien, ging hij op reis om Koning Xuan van Qi te dienen; deze had echter geen emplooi voor hem. Hij ging daarop naar Liang, maar Koning Hui van Liang was niet consequent in wat hij zei en beschouwde hem als ver verwijderd van de werkelijkheid en volstrekt onpraktisch. In die tijd had [de staat] Qin Heer Shang in dienst om het land te verrijken en het leger te versterken. [De staten] Chu en Wei maakten gebruik van Wu Qi om met succes oorlog te voeren tegen zwakkere tegenstanders. Koning Wei en Koning Xuan van Qi maakten gebruik van Sunzi, Tian Ji en anderen en alle feodale heren wendden de blik naar het oosten in de richting van Qi. Het rijk had in die tijd zijn aandacht bij het vormen van verticale en horizontale allianties en hield aanvallen en onderwerpen voor een waardige zaak. Mencius echter hield zich bezig met het overleveren van de deugd van Tang [= Yao], Yu [= Shun] en de drie dynastieën, zodat niemand het met hem eens was waar hij ook heen ging. Hij trok zich terug en met behulp van zijn volgeling Wan Zhang en anderen ordende hij de Oden en de Documenten, gaf de leer van Confucius door en schreef de zeven boeken van de Mencius. (Shi Ji 74, Liezhuan 14)²

In de *Mencius* zelf verblijft Mencius eerst aan het hof van Koning Hui van Liang, en gaat vervolgens naar Koning Xuan van Qi. Koning Hui regeerde van 370-319 v. Chr.; Xuan van Qi van 319-301 v. Chr. In 334 v. Chr. hadden Markies Ying van Wei – dezelfde als de latere Koning Hui – en Koning Wei van Qi een bijeenkomst waarbij zij overeenkwamen elkaar voortaan als koning te erkennen en een nieuwe 'regeringsperiode' instelden. Sima Qian heeft dit vermoedelijk abusievelijk voor het aantreden van een nieuwe vorst aangezien.

1 Volgens de traditie een kleinzoon van Confucius.

2 Nienhauser 1994, 179.

Omdat de data voor de regeringsperiode van Koning Xuan bij hem eveneens niet kloppen, komt hij tot een ondoorzichtige chronologie voor het leven van Mencius. Logischer lijkt, dat Mencius eerst enkele jaren aan het hof van Koning Hui verbleef, en vervolgens – na diens dood – naar het hof van Qiging¹, onder andere omdat de opvolger van Koning Hui hem niet aanstond.

De biografie door Sima Qian en de *Mencius* zelf geven enige informatie over de latere jaren van Mencius, de tijd van zijn omzwervingen en pogingen om invloed op de politiek van zijn tijd te krijgen. Over zijn leven voordat hij naar Liang ging vernemen we echter vrijwel niets. Enkele oude tradities schrijven een grote invloed toe aan zijn moeder bij de opvoeding: zo zou zij zelfs zijn verhuisd naar een fatsoenlijker wijk om de jongen een gunstiger omgeving te verschaffen.²

Traditioneel portret van Mencius, ontleend aan: C.A.S. Williams, *Outline of Chinese Symbolism and Art Motives*, New York, Dover Publications, 1976.

Mencius aan het hof van Koning Hui van Liang

Koning Hui van Wei of Liang³ (370-319 v. Chr.), die zich in 334 v. Chr. met sanctie van de Zhou-vorst de titel van 'koning' toeëigende, heerste over het centrale gebied van de vroegere staat Jin en heeft vrijwel zijn gehele regeringsperiode besteed aan pogingen om de

1 Zie Lau [1970], blz. 205evv. Eno [1990] is echter van mening, dat Mencius inderdaad tweemaal in Qi verbleef.

2 Zie Lau [1984], app. 2.

3 Liang of Daliang 大梁 was de hoofdstad van de staat Wei 魏, die vaak als geheel met de naam 'Liang' werd aangeduid.